

raznolike motive, ki lahko celo najbolj prostodušne in dobrosrčne ljudi pripravijo do tega, da zagrešijo tako pošastne zločine. (...) Nesreča naše dobe je v možnosti, da se človek nima za ničvredneža, ko počne očitno ogabnost, in da včasih to resnično tudi ni.«¹⁴ V knjigi Ljudmile Saraskine se ta »nesreča naše dobe« predstavi v tragični usodi Maksima Gorkega in temi »vdaje in padca človekovega duha« — »Gorki za časa Lenina in Gorki za časa Stalina«.

Nakazana tema je tema iz »literarnega življenja«. To življenje pa v sodobni Rusiji poteka v razmerah, za katere velja ugotovitev, ki jo je Maksim Gorki zapisal leta 1918 v polemiki z akterji oktobrske revolucije, ko je postavil Lenina in Trockega v bližino Nečajeva, — »kjer je preveč politike, tam ni prostora za kulturo«; mi bi vendarle dodali, da je prostor za boj. V ta boj je Ljudmila Saraskina vključena na način 'politične kritike' (termin Terryja Eagletona) in sicer tiste njene smeri, ki hoče izhajati, kot smo že ugotovili, iz pozitivne navezanosti na vrednote iz preteklosti. Zanj pomeni ponovno odkritje predrevolucijske kulture hkrati tudi potrebo po ponovni rehabilitaciji in dejanskem uveljavljanju pozitivnih vrednot literarne tradicije, še posebej njene etične in spoznavne funkcije, temelječih na Logosu, Besedi kot utelešenju Resnice, in poslanstvu pesnika. Pomembno ob tem je tudi dejstvo, da hoče biti 'politična kritika' Saraskine demokratična in v tem pogledu vključena v polemiko s tistimi, ki skušajo, kot na primer Igor Šafarevič in t. i. »duhovna opozicija«, združena okoli časopisa *Dan* (День), izrabititi avtoriteto F. M. Dostojevskega za propagando velikoruskega šovinizma. In tudi v tem je vrednost, čeprav bolj politična kot literarna, knjige Ljudmile Saraskine.

Aleksander Skaza

Filozofska fakulteta v Ljubljani

LITERARNOVEDNI MOST MED SOSEDNJIMA NARODOMA

Narodna in študijska knjižnica v Trstu in Založništvo tržaškega tiska sta ob koncu leta 1992 izdala »študije in eseje« *Na pretoku dveh literatur* Marije Pirjevec, profesorice slovenske književnosti na tržaški univerzi. Založniško dejanje je vredno vse pohvale in priznanja. Zakaj? Zato, ker so razprave kolegice Pirjevčeve razkrile njeno neprecenljivo vlogo kot ambasadorke slovenske literarne vede in misli, kot dragocene proučevalke razmerij med dvema sosednjima literaturama in kulturama, kot prodorne opazovalke in komentatorice dogajanja na kulturno in narodnostno tako občutljivem območju, kot je Trst z zaledjem. Ob branju knjige si človek ne more kaj, da ne bi najprej vrednotil njenega družbenega in kulturnega pomena, tako da nehote potisne strokovno-znanstveno vrednost v drugo vrsto. S tem seveda avtorici delamo krivico, saj je njeno prizadevanje in delovanje v stroki vendarle primarno in rezultat raziskovalnih naporov, vendar pa je učinek knjige (nehote) tak in mislim, da to ni prav nič narobe. Knjiga se namreč zajeda v živo tkivo našega bivanja onstran meje, vztrajanja v določenih okoliščinah, ki terjajo od akterjev tenak posluh za resničnost in veliko dobre volje, da bi še naprej delovalo in se razvijalo tisto, kar so nekateri (zlasti tujci) že skoraj odpisali, črtali iz razvidnosti, iz navzočnosti v prihodnosti. Preden skušamo poročati o omenjeni knjigi, je treba povedati, da je kolegica Pirjevec doslej že opravila pomembno delo s svojimi sestavki, ki so bili objavljeni v italijanščini po najrazličnejših tujejezičnih publikacijah in ki se dotikajo najrazličnejših vprašanj literature, pisane v slovenskem jeziku. Gotovo pa je najpomembnejše tovrstno delo knjiga z naslovom

¹⁴F. M. DOSTOJEVSKI, *Nova beseda*, str. 63–64.

Trubar, Kosovel, Kocbek e altri saggi sulla letteratura slovena; knjiga je izšla leta 1989 v Trstu in vsebuje deset razprav, ki tehtno in strokovno na visoki ravni obravnavajo nekatera vprašanja slovenske literature, zanimiva tudi za tujino, zlasti za sosede. Gre za teme iz slovenske literature, s katerimi je avtorica poskušala zbuditi zanimanje in pozornost tuje literarnovedne javnosti ter ji tako približati našo ustvarjalnost.

Najnovejša knjiga Marije Pirjevec, ki je v prvi vrsti namenjena slovenskemu bralcu, vendar pa več kot zanimiva tudi za italijanske in druge slaviste oz. ljubitelje slovenske literature in kulture, prinaša v treh razdelkih razprave in eseje; v prvem se ukvarja s slovensko književnostjo na Tržaškem, v drugem išče zveze med italijansko literaturo in kulturo ter slovenskimi osebnostmi (Trubar, Čop), v tretjem pa je predstavljeno spoznavanje in sprejemanje Slovencev in slovenske literature v italijanski književnosti oz. prostoru ter prikazan odmev italijanske literature pri Slovencih. V razpravi *Nekateri tipološke lastnosti slovenske književnosti v Trstu* avtorica opredeljuje značilnosti tržaške slovenske književnosti in na primerih Rebulovih in Pahorjevih del ugotavlja temeljne lastnosti, ki konstituira tržaško literarno snovanje. Ugotavlja, da gre za književnost, znotraj katere obstajajo vrednote, ki jim je ta literatura posebej zavezana, saj pomagajo reševati bivanjska vprašanja v okviru konkretnega prostora, na katerem ta literatura živi. Po avtoričinem prepričanju so te vrednote vezane v trdno hierarhijo, ki ima "štiri temeljna jedra, in to so jezikovni, narodni, eksistencialni in ontološki etos". Vendar meni, da vse to ni statično, marveč giblivo, dinamično, odprto na vse strani, ni obrnjeno navznoter, izključno vase, marveč izseva širino sveta in človeškega občestva, pa čeprav je izraz specifičnih razmer. Pirjevec se v razpravi *Pisatelj Boris Pahor med etničnim in ontološkim humanizmom* podrobneje ukvarja s tem pisateljem in skuša izluščiti bistvene značilnosti njegovega pisanja zlasti na podlagi romana *Nekropola*, ki je za spoznavanje pisatelja gotovo eno najpomembnejših del. Za obe razpravi je značilno, da je analitični del raziskovanja opravljen v avtoričini delavnici in da nam je postregla samo s sintetičnimi ugotovitvami, torej le z izsledki, ki delujejo prepričljivo, tako da jim ni mogoče ugovarjati. Vsi tisti, ki se bodo v prihodnje ukvarjali s proučevanjem tržaške slovenske književnosti, ne bodo mogli mimo teh dveh razprav, ki sta pomembna podlaga za nadaljnje proučevanje.

Avtoričin način razpravljanja se nekoliko spremeni v drugem razdelku, ki bralca popelje stoletja nazaj in ki od raziskovalke zahteva, da nam vsaj do neke mere dovoli vpogled v svoje razčlenjevalne postopke. Zaradi navezanosti na Trst je logično, da jo je zanimala Trubarjeva rast in oblikovanje v tržaškem okolju, zlasti v bližini škofa Bonoma (Rast in oblikovanje Trubarjeve osebnosti v Trstu). Škofov vpliv je bil opazen, posebej simpatičen pa zato, ker je Bonomo kazal kar precejšnjo naklonjenost do slovenskega jezika, ki v tistem času sploh ni bil taka neznanka, kot bi nekateri želeli prikazati. Za konec 17. in začetek 18. stoletja pa tudi za dobo razsvetljenstva je prof. Pirjevec (ob upoštevanju najrazličnejših virov in pričevanj) skušala dokazati, da je bilo sožitje dveh narodov na kulturnem področju zelo vidno in plodno. To se je še posebej kazalo pri koncipiranju znanstvenih družb na Slovenskem (npr. *Academie Operosorum*), skratka, šlo je za zgledno sodelovanje italijanskih kulturnih delavcev s prizadevnici na Kranjskem. Dve naslednji razpravi sta posvečeni predvsem Čopu in njegovemu poznavanju italijanske literature in kulture, posebej pa Danteja (*Italijanska romantika v korespondenci Savio—Čop; Dante—Schelling—Čop*). Tudi v tem primeru gre za analitično razgrnitev (pomembnost dopisovanja Savio—Čop) Čopovega zanimanja za literarne pojave v italijanski književnosti in njegovo vse globlje prodiranje v Dantejevo pesništvo in estetski pogled. Avtorica prihaja do sklepa, da je "Dante vplival tudi na oblikovanje Čopovega nazora o jeziku". Pri vsem tem upošteva domačo in tujo relevantno strokovno literaturo.

Zadnji razdelek knjige nas v precejšnji meri pretrese s svojimi ugotovitvami v razpravi Slovenci v literaturi italijanskega Trsta. V njej je namreč Pirjevčeva predstavila nepojmljivo ignoranco italijanskih literarnih ustvarjalcev, vezanih na Trst, do slovenskega življa. To velja zlasti za nekoliko starejše pisatelje, kot so npr. Italo Svevo, Guido Voghera, Umberto Saba, Scipio Slataper itd., medtem ko se v novejšem času razmerje bistveno spreminja, še posebej po zaslugi pisatelja Fulvia Tomizze. Odsev podobnega odnosa je bil opazen tudi do slovenske literature, npr. do Srečka Kosovela, pesnika Krasa. To se je spremenilo šele v zadnjih desetletjih, in sicer tudi pod vplivom prizadevanj slovenskih literarnih ustvarjalcev, literarnih zgodovinarjev in prevajalcev (npr. Jolke Milič, Pavleta Merkuja, Marka Kravosa, Cirila Zlobca idr.). Ne majhen delež pri tem je imela tudi naša avtorica s svojo monografsko študijo Srečko Kosovel: aspetti del suo pensiero e della sua lirica. V 80. letih pa sta svojo naklonjenost Kosovelu pokazala zlasti pesnik in kritik Gino Brazzoduro in italijanski slavist Arnaldo Bressan. V okvir seznanjanja italijanske javnosti s slovensko književnostjo spada tudi dokaj podrobno razgrinjanje dejstev, kako se je v to vključevala italijanska slavistika (Pogled na italijansko slovenistiko v prvi polovici dvajsetega stoletja). Pirjevčeva skuša pri tem kar najpravičnejše oceniti mesto posameznih italijanskih slavistov; v ta okvir npr. spadajo: G. Maver, E. Damiani, A. Cronia, L. Salvini, U. Urbani, B. Calvi idr. Informativno zelo zanimiv je sestavek Odsev italijanske književnosti pri Slovencih, v katerem je kronološko zajeto naše seznanjanje z italijansko literaturo in razvidna pozornost, ki jo je slovensko prevajalstvo posvečalo italijanski literarni ustvarjalnosti. V tem nam prav gotovo ni mogoče očitati skromnosti in prešibkega poznavanja, kar je iz razprave dovolj očitno.

Enajst razprav profesorice Marije Pirjevec v knjigi *Na pretoku dveh kultur* 1. opozarja na zanimivo problematiko, ki v avtoričini obravnavi izčrpno pripoveduje o razmerju med dvema sosednjima kulturama, jezika, naroda; 2. nazorno kaže, v kaj je usmerjeno zanimanje naše raziskovalke, ki prav s proučevanjem obravnavanega opravlja izjemno pomembno poslanstvo na razkrižju dveh kultur in narodov; 3. izpričuje, da njeno literarnozgodovinsko delo ni zunaj slovenske literarne vede, marveč njen sestavni del (pričujoče literarnovedno razpravljanje je rezultat in sinteza dolgoletnega znanstvenoraziskovalnega dela na obrobju slovenskega narodnega prostora in brez upoštevanja tega prizadevanja slovenska literarna veda nima celostne podobe), in 4. ponovno je treba poudariti, da ima literarnovedno delovanje profesorice Pirjevčeve pri razširjanju védenja o posebnostih slovenske književnosti nasploh in posebej zamejske vidno mesto tako doma kot v širšem evropskem prostoru.

Gregor Kocijan

Pedagoška fakulteta v Ljubljani